

POJAVNI OBLICI KREATIVNOG RAČUNOVODSTVA I NAJČEŠĆE MANIPULACIJE U FINANSIJSKIM IZVEŠTAJIMA

Dragan Cvetković¹, Vinko Bošković²

Pregledni rad
UDK: 657.632

Apstrakt

Finansijski izveštaji i računovodstvena dokumentacija, predstavljaju potvrdu o imovinskom i finansijskom položaju kao i o poslovnoj uspešnosti privrednog subjekta. Kreativno računovodstvo je u njegovim začecima bio zamišljen kao instrument objektivnog prikaza finansijskog položaja i rezultata poslovanja privrednih subjekata putem finansijskih izveštaja u okviru računovodstvenog regulatornog okvira. U početku su naponi upravljanja dobitkom legalni i unutar važećeg okvira za finansijsko izveštavanje. Međutim, s vremenom, računovodstvene tehnike postaju nedopuštene, protivzakonite i u suprotnosti s opšteprihvaćenim računovodstvenim načelima. Tada friziranje finansijskog rezultata postaje ilegalno i prerasta u krivotvorenje finansijskih izveštaja. Cilj rada predstavlja sintetizovanje saznanja o oblicima kreativnog računovodstva kako bi se ukazalo na značaj i potrebu pouzdanog i kvalitetnog finansijskog izveštavanja. Naime, ovaj rad ima za cilj da doprinese sagledavanju i razumevanju na koji način dolazi do računovodstvenih manipulacija i upravljanja finansijskim rezultatom privrednog subjekta.

Ključne reči: računovodstveni izveštaji, kreativno računovodstvo, menadžeri.

JEL: M49

Uvod

U današnje vreme kada je opstanak na tržištu ograničen količinom i kvalitetom dostupnih informacija od velikog je značaja da se subjekt može pouzdati u kvalitet računovodstvenih informacija, pre svih, informacija iz finansijskih izveštaja. Osim toga, kvalitetno finansijsko izveštavanje smanjuje informacioni rizik što utiče na sigurnost učesnika na tržištu kapitala i smanjenje rizika od finansijske krize. Time se značajno jača poverenje učesnika tržišta kapitala, dajući dodatni stimulans da svojim ulaganjem doprinose razvoju tog tržišta, finansijskog sistema i nacionalne privrede.

Osnovni cilj finansijskog izveštaja je da učini transparentnim sve transakcije nastale u poslovanju jednog privrednog subjekta i da na jasan način iskaže njihove posledice po imovinski, finansijski i prinosni položaj privrednog subjekta. U Srbiji, finansijski izveštaji obuhvataju: bilans stanja i bilans uspeha, zatim izveštaj o promenama na kapitalu, izveštaj o tokovima gotovine, napomene uz finansijske izveštaje i statistički aneks. Primarna svrha finansijskog izveštavanja je sačinjavanje i prezentovanje podataka

¹ Dr Dragan Cvetković, Policijska uprava za grad Beograd, Uprava kriminalističke policije, Bulevar despota Stefana 107, Beograd, Srbija, Telefon: +381 64 8923 956, E-mail: cvetkovicdragan@mts.rs

² spec. Vinko Bošković, Policijska uprava za grad Beograd, Uprava kriminalističke policije, Bulevar despota Stefana 107, Beograd, Srbija, Telefon: +381 64 8923 110.

korisnih pri donošenju odluka finansijske prirode. Pri tome se prvenstveno misli na one odluke koje donose investitori, kreditori i ostali eksterni korisnici. Iz ovoga sledi da je osnovni cilj finansijskih izveštaja pružanje računovodstvene informacije o finansijskom položaju subjekta, o stanju imovine i obaveza i uspešnosti njegovog poslovanja. Pri tome treba napomenuti da se nijedan cilj se ne može ostvariti razmatranjem samo jednog dela finansijskih izveštaja, već ih je potrebno razmatrati integralno, kao elemente jedinstvene celine.

Finansijski izveštaji sastavljeni u skladu sa važećom zakonskom, profesionalnom i internom regulativom, predstavljaju objektivnu sliku poslovanja i dobru osnovu za donošenje odgovarajućih poslovnih i finansijskih odluka. Međutim, usled različitih ciljeva i motiva, ta slika neretko može biti iskrivljena. U takvim situacijama, finansijski izveštaji predstavljaju sredstvo za postizanje različitih ciljeva, bilo da se radi o povećanju ili smanjenju finansijskog rezultata. Drugim rečima, finansijsko izveštavanje podložno je manipulacijama što za posledicu ima lažirane tj. falsifikovane izveštaje. Upravo te manipulacije imaju jako negativan uticaj na pouzdanost i kvalitet finansijskog izveštavanja.

Svetski poznati finansijski skandali koji su krajem 20-tog i početkom 21 veka potresli i regionalna i svetska tržišta, su ukazali i na pojavu ignorisanja propisanih pravnih i profesionalnih normi i pravila, a u cilju ostvarivanja određenih interesa pre svega menadžmenta.³ Naime, svi ti skandali su ukazali je nečastan menadžment manipulisanjem podacima u finansijskim izveštajima zavaravao korisnike istih. U svim situacijama kada podaci u finansijskim izveštajima ne pokazuju odnosno ne daju istinitu i objektivnu poslovno - finansijsku sliku određenog privrednog subjekta, objavljeni finansijski izveštaji, zasigurno, ne ispunjavaju svoju primarnu ulogu koja im je relevantnim zakonskim propisima definisana. Takvi „fizičani“ finansijski izveštaji, prezentacijom netačnih podataka navode korisnike istih na pogrešne poslovne odluke, što u krajnjem slučaju rezultira neefikasnom alokacijom i upotrebom oskudnih resursa društva.

U početnoj teorijskoj zamisli cilj kreativnog računovodstva kao računovodstvene discipline bio je da se korisnicima finansijskih izveštaja omogući realan prikaz stvarnog finansijskog i prinostnog položaja poslovanja društva, prema tekućim vrednostima imovine, obaveza i kapitala. Zbog toga su u računovodstvu uvedeni fer vrednosti i različiti modeli procene vrednosti imovine i obaveza. Međutim, agresivni koncept primene tehnika kreativnog računovodstva rezultirao je lažnim finansijskim izveštajima. Ovakva praksa omogućena je pre svega primenom različitih modela procene vrednosti u postupku utvrđivanja stvarnih vrednosti pozicija prezentiranih u finansijskim izveštajima, kojima se služi kreativno računovodstvo, a koji bez obzira koliko su teorijski odlično osmišljeni, njihova faktička primena opterećena je određenom dozom subjektivizma procenitelja, a samim tim i podložna iskrivljivanju vrednosti pod uticajem različitih interesnih grupa. Dakle, postojanje fleksibilne primene računovodstvenih politika i fer vrednosti, rezultiralo je situacijom da je „kreativno računovodstvo“ u praksi preraslo u „manipulativno računovodstvo“.

Računovodstvena profesija nastoji da odgovori na pitanje gde se zapravo nalazi granica između pozitivnog i negativnog kreativnog računovodstva, odnosno dozvoljenog i

³ Slučajevi Enron, Parmalat, Miniscribe, itd.

nedozvoljenog (zakonom zabranjenog) korišćenja računovodstvenih postupaka. Mnoga istraživanja u praksi su pokazala da profesionalne računovođe smatraju kreativno računovodstvo uglavnom kao pozitivnu računovodstvenu aktivnost, pri čemu treba napomenuti da značajan deo njih nije u mogućnosti da prepozna i razlikuje pozitivno od negativnog kreativnog računovodstva. Iz toga sledi da granica između njih zaista nije jasna. Računovodstvena praksa i teorija, nastoje da formulišu pravila čija će primena dovesti do sastavljanja i prezentiranja finansijskih izveštaja koji će biti primereni potrebama i zahtevima korisnika istih. Uzimajući u obzir činjenicu kolika šteta može nastati usled primene „kreativnog računovodstva“, naročito na finansijskim tržištima u razvoju, smatramo da je važno da računovođe i menadžeri prepoznaju postupke i tehnike koje mogu biti okvalifikovane kao „kreativno računovodstvo“. Zapravo, oni moraju biti osposobljeni da u praksi jasno vide granicu između politike finansijskog izveštavanja i kreativnog računovodstva, a za investitore kao korisnike istih, je posebno važno da prepoznaju finansijske izveštaje koji su rezultat kreativnog računovodstva. (Škarić-Jovanović, 2007).

U radu se nakon pojmovnog određenja kreativnog računovodstva, analiziraju forme, motivi i ciljevi primene kreativnog računovodstva a potom daje prikaz najčešćih manipulacija finansijskih izveštaja primenom kreativnog računovodstva i njihove posledice.

Pojam i pojavni oblici kreativnog računovodstva

Pre nego što definišemo pojam kreativno računovodstvo (creative accounting), potrebno je istaći da ovo nije jedini izraz koji se može naći u stručnoj literaturi. Naime, pored ovog, još se koriste i izrazi poput: računovodstvena manipulacija, agresivno računovodstvo, ujednačavanje dobitka kao i lažno finansijsko izveštavanje. Kreativno računovodstvo uglavnom ima negativnu konotaciju, i u praksi za isto se koriste sledeći termini: „*peglanje*“ poreza, „*štelovanje*“ dobitka, „*krivotvorenje*“ finansijskih izveštaja, „*kozmetičko*“ računovodstvo ili finansijsko inženjerstvo (Knežević et al., 2013). Upotrebom termina „*kreativno*“ *jasno se želi ukazati da se radi o računovodstvu koje je suprotno od „doslednog“ i „konzervativnog“ u pogledu računovodstvenih načela.* Ona se obično koristi kao neka vrsta cinične opaske za sve rukovodioce koji u tajnosti ulepšavaju, „*šteluju*“ finansijske izveštaje, nepridržavajući se uspostavljene računovodstvene prakse i normi (Ling-Feng , et al., 2005).

Napred navedeni različiti termini – izrazi koji se odnose na pojam kreativno računovodstvo, I pored međusobne različitosti, prema vrstama postupaka i tehnika koje obuhvataju, svi oni imaju zajedničku karakteristiku a to je da su sračunati na prevaru odnosno dovođenje/održavanje u zabludu korisnika finansijskih izveštaja, te samim tim i nepoželjni. S tim u vezi, u nastavku rada će pored termina “kreativno računovodstvo” biti korišćeni i termini “krivotvorenje finansijskih izveštaja”, „računovodstvene manipulacije“ za označavanje onih računovodstvenih praksi koje ciljano odstupaju od propisanih normi i standarda da bi eksternim korisnicima bila prezentovana željena, a ne stvarna objektivna slika o prinosnoj i finansijskoj snazi privrednog subjekta. U literaturi postoje mnogobrojne definicije kreativnog računovodstva. Navešćemo neke od njih:

- „kreativno računovodstvo“ predstavlja uobličavanje finansijskih izveštaja korišćenjem prava izbora i drugih postupaka dopuštenih računovodstvenom regulativom,
- „kreativno računovodstvo“ jeste upravljanje dobitkom (ne uključujući „uravnoteženje dobitka“) i manipulaciju u vezi sa klasifikacijom u bilansima,
- „kreativno računovodstvo“ podrazumeva postupke koji se koriste da bi se manipuliralo podacima u finansijskim izveštajima, uključujući agresivno računovodstvo, primenu računovodstvenih principa suprotnu njihovom duhu, lažno finansijsko izveštavanje i sve postupke koji vode ka upravljanju dobitkom ili manipulisanju prihodima (Škarić Jovanović, 2007).

Kreativno računovodstvo se definiše i kao zloupotreba računovodstvenih tehnika i načela da bi se namerno prikazali željeni finansijski rezultati koji odstupaju od istinitog i fer prikaza. Takođe se može definisati i kao transformacija finansijskih računovodstvenih prikaza od onoga što je stvarno u ono što izveštajni subjekt želi da prikaže ignorišući postojeća pravila i norme.

Analizirajući navedene definicije mogu se uočiti glavne karakteristike kreativnog računovodstva a to su:

- prilagođavanje finansijskih izveštaja;
- iskorišćavanje legalnih mogućnosti izbora fleksibilnih računovodstvenih metoda, postupaka i procena;
- iskorišćavanje nedovoljno definisanih i jasnih oblasti u računovodstvenim standardima koji otežavaju kontrolu i reviziju;
- isticanje značaja onih informacija koje odgovaraju izveštajnom subjektu, a skrivanje onih informacija koje ne pogađuju;
- zloupotrebe kojima se značajno prekoračuju zakonski i profesionalni okviri ponašanja (Belak, 2011).

Kako kreativno računovodstvo ne predstavlja isključivo kršenje zakonskih propisa i profesionalne regulative, odnosno da ono može delovati unutar i izvan regulatornog okvira, može se reći da postoji „belo“ i „crno“ ili pozitivno i negativno kreativno računovodstvo (Knežević et al., 2013). Naime, kreativno računovodstvo se može pojaviti u dva oblika, i to: a) bez kršenja računovodstvenih pravila i normi (unutar regulatornog okvira) – tzv. *kozmetičko*, gde izveštajni subjekt manipuliše razgraničenjima bez ikakvih posledica na novčane tokove, i b) kršenjem računovodstvenih pravila i normi (van regulatornog okvira) - tzv. *stvarno*, gde se primenjuju tehnike i metode koje utiču na novčane tokove u svrhu upravljanja dobitkom. Ovo stvarno kreativno računovodstvo ima daleko veći negativni uticaj i mnogo je više zabrinjavajuće od kozmetičkog jer odražava poslovne odluke koje često umanjuju bogatstvo akcionara. Tri su tipične strategije kozmetičkog kreativnog računovodstva (Subramanyam et al., 2007):

1. uvećanje prihoda tekućeg perioda,
2. veliko čišćenje sa ciljem smanjenja prihoda tekućeg perioda,

3. smanjenje volatilnost (nestalnost) dobitka peglanjem prihoda.

Pomenute strategije u praksi uglavnom se pojavljuju u kombinaciji - kombinovano ili pojedinačno u različitim vremenskim intervalima kako bi se postigli dugoročni ciljevi kreativnog računovodstva. Delovanje na finansijske izveštaje unutar regulatornog okvira, prisutno je tamo gde su pravila nedovoljno jasna i precizna, ili pak dozvoljavaju preveliku slobodu odstupanja, dok je delovanje izvan regulatornog okvira mnogobrojna. Upravo primena računovodstvenih pravila na način koji je suprotan njihovom duhu ili odustajanje od njihove primene predstavlja glavnu karakteristiku odnosno granicu koja kreativno računovodstvo odvaja od politike finansijskog izveštavanja.

Na osnovu prethodnih definicija i podela, proizilazi da kreativno računovodstvo predstavlja postupke i metode za čiju primenu se koristi knjigovodstveno znanje i veštine iz oblasti računovodstvenih standarda i principa, radi manipulisanja bilansnim pozicijama i njihovim vrednostima prikazanim u finansijskim izveštajima u funkciji ostvarivanja različitih ciljeva. Kao posledica može nastupiti, ali i ne mora, do kršenja zakonskih i profesionalnih propisa. Ukoliko ipak dođe do njihovog kršenja, onda govorimo o tome da kreativno računovodstvo prerasta u lažno finansijsko izveštavanje.

Nebitno, da li se radi o „belom“ ili „crnom“ kreativnom računovodstvu, kako navodi Malinić, kreativno računovodstvo ozbiljno derogira upotrebnu vrednost finansijskih izveštaja, bilo u smislu neposrednog korišćenja informacija koje se u njima nalaze, bilo kao informacione osnove za jednu ozbiljnu analizu performansi privrednog društva (Malinić, 2009). Te se može reći da postoji veoma tanka linija između upotrebe tehnika kreativnog računovodstva i radnje koja se prema standardima definiše kao kriminalna radnja, odnosno nameran čin koji izvrši jedno ili više lica (rukovodioci, odgovorna lica, zaposlena u klijentu revizije ili treća lica), uključujući i obmanjivanje, u cilju sticanja protivpravne koristi (Petrović et al., 2016). Ova vrsta nezakonitosti u suštini podrazumeva namernu netačnu tvrdnju određenih finansijskih vrednosti kako bi se ojačao privid profitabilnosti i uspešnosti poslovanja privrednog društva, ali i obmanuli akcionari i kreditori.

Forme kreativnog računovodstva

Fenomenologija kreativnog računovodstva karakteristična je po tome što koristi „rupe“ u računovodstvenim standardima i pravilima u cilju prikazivanja slike o izveštajnom subjektu na način kako to subjekt želi. U praksi su zabeleženi mnogobrojni načini krivotvornja finansijskih izveštaja. Ono uglavnom dovodi do pogrešne i obmanjujuće slike imovinsko-poslovne snage subjekta. U praksi se zloupotreba kreativnog računovodstva javlja uglavnom u sledećim formama (Belak, 2011):

a) *Upravljanje zaradom (dobitkom)* – ima za cilj iskazivanje visine dobitka. Ovo je postupak u kome izveštajni subjekt aktivno manipuliše dobitkom da bi iskazana visina dobiti bila približno jednaka onoj koju subjekt unapred utvrdio ili onoj koju je predviđena od strane računovođe/ analitičara ili u cilju da odražava određeni trend dobitka.

b) *Agresivno računovodstvo* - podrazumeva izbor i primenu računovodstvenih načela, principa i postupaka u cilju postizanja željenog rezultata, najčešće iskazivanja veće dobiti, nezavisno od toga da li su ti postupci, načela i principi u skladu ili ne sa propisanim standardima i pravilima struke. Značajan deo ovog vida kreativnog

računovodstva pripada istovremeno i području lažnog finansijskog izveštavanja. Jedni od najčešće primenjivanih postupaka agresivnog računovodstva su agresivna kapitalizacija i prenatraglašenja revalorizacija. Zatim, ovde mogu spadati i dodatno povećanje rashoda sa protivknjiženjem fiktivnih stavki na potražnoj strani, smanjenje stavki rezervisanja radi povećanja prihoda, međusobno zatvaranje stavki kupaca i dobavljača bez osnove u poslovnim događajima.

v) *Ujednačavanje dobitka* predstavlja takvu vrstu manipulacije sa dobitkom čiji je cilj iskazivanje ujednačene visine dobitka u nizu sukcesivnih vremenskih perioda tako što se u profitabilnim periodima deo dobitka ne iskazuje, već se odlaže u vidu latentnih rezervi, koje se razlažu u onim periodima kada nije ostvarena zadovoljavajuća visina dobitka.

g) *Lažirano finansijsko izveštavanje* predstavlja namerno pogrešno prikazivanje ili izostavljanje iznosa ili napomena u finansijskim izveštajima, da bi se korisnici finansijskih izveštaja doveli u zabludu. Radi se u suštini o falsifikovanju bilansa. Ono može biti predmet upravnog, građanskog i krivičnog postupka. Primeri lažnog finansijskog izveštavanja u praksi su mnogobrojni, npr. ispostavljanje lažnih računa, prodaja "na crno" a terećenje troškova na rashode ili na zalihe, fiktivne prodaje povezanim društvima, obračune lažnih putnih naloga, skrivene isplate dobiti, trošenje sredstava kompanije u privatne svrhe itd.

Motivi i ciljevi primene kreativnog računovodstva

Sve zloupotrebe u računovodstvu i manipulacije finansijskim izveštajima mogu se kretati u dva smera: (a) iskazivanje boljeg imovinsko-finansijskog položaja i (b) iskazivanje lošijeg imovinsko-finansijskog položaja. Interes za oblikovanje rezultata može biti u cilju prećenjivanja, što može biti izraz straha od gubitka prestiža privrednog subjekta ili njegove uprave i gubitka ugleda kod kreditora, dobavljača i javnosti, zaštite od nepovoljnih mera i odlučujućih udaraca konkurencije itd.

Najbitniji motivi ulepšavanja bilansa su:

- rast cena akcija ili povećanje vrednosti preduzeća;
- stimulativni planovi primanja za menadžere;
- lakše i povoljnije pozajmljivanje kapitala (kredita);
- restriktivne odredbe u ugovorima o kreditiranju i
- ostalo.

Kada govorimo o ciljevima kreativnog računovodstva, najpre treba istaći da su oni mogu mnogobrojni i za menadžment veoma bitni a mogu se svesti na sledeće (Amat et al.,1999):

- održavanje poverenja investitora
- ostvarenje bonusa odnosno iskorišćavanje opcija na akcije od strane menadžera
- pripremanje za preuzimanje ili odbrana od neprijateljskog preuzimanja i
- odlaganje obaveza za porez na dobit za buduće obračunske periode

Svaki subjekt ima cilj da sačuva poverenje postojećih i pridobije poverenje potencijalnih investitora. Poverenje investitora se može zadržati i pridobiti jedino uskoliko se uspešno vodi subjekt koje im je povereno. Uspešnost vođenja privrednog društva se dokazuje: rastom dobitka, odnosno ostvarenjem prognoziranih dobitaka, rastom cena akcija i tržišne vrednosti privrednog društva, dobrim kreditnim rejtingom, očuvanjem i unapređenjem pozicije privrednog društva u delatnosti kojom se bavi.

U slučaju kada pravo na bonus menadžera zavisi od visine ostvarene dobiti tada ono može biti snažan motiv da u godinama u kojima je ostvarena dobit ispod ili iznad postavljenih limita posegnu za kreativnim računovodstvom (Dyckman et al., 2001). Ništa manji motiv i interes za kreativno računovodstvo, postoji u situacijama kada menadžeri poseduju opcije na akcije privrednog društva.

Nameravano preuzimanje će se kvalifikovati uspešnim jedino u slučaju da doprinese popravljajući performansi privrednog društva i obezbedi rast dobitka u budućnosti. Menadžeri često da bi obezbedili iskazivanje rasta dobiti u budućim periodima u godini preuzimanja i otklonili pretnje od neprijateljskog preuzimanja koriste tehnike i metode kreativnog računovodstva. Čak i kada dođe do neprijateljskog preuzimanja, oni menadžeri privrednih društava koja su investitorima putem finansijskih izveštaja predstavljena kao uspešna će brže naći novi posao. Pored toga, jedan od mnogih načina, za sprečavanje neprijateljskog preuzimanja je da njihovi akcionari steknu na osnovu finansijskih izveštaja utisak da je reč o zdravom društvu.

Jedan od ciljeva koji menadžeri i vlasnici subjekata postavljaju jeste i plaćanje što je moguće nižeg poreza na dobit. Odlaganjem plaćanja obaveza na ime poreza na dobit za buduće periode subjekat stiče beskatnati i neoporezivi izvor sredstava. Inače, odlaganje plaćanja poreza na dobit na buduće periode, jedan je od najstarijih motiva, za korišćenje kreativnog računovodstva. Napred pomenuti ciljevi se najčešće javljaju kao povod za korišćenje kreativnog računovodstva. Ipak njihova lista je mnogo šira. Šta će biti konkretan povod za pribegavanje kreativnom računovodstvu zavisi od brojnih faktora. Finansijski i prinosni položaj privrednog društva, stanje u delatnosti kojom se subjekat bavi, stanje u privredi zemlje, namere menadžmenta da uđu u proces restrukturiranja, prodaje dela privrednog društva, akviziciju i sl. su samo neki od motiva, pored navedenih koji se takođe mogu sresti u praksi (Škarić-Jovanović, 2007).

Najčešće manipulacije finansijskih izveštaja i njihove posledice

Lažno finansijsko izveštavanje nastaje kao posledica netačnog iskazivanja podataka u finansijskim izveštajima. U praksi se većina manipulacija u finansijskim izveštajima ostvaruje manipulisanjem rashodima i prihodima u Bilansu uspeha i manipulisanjem obavezama i imovinom u Bilansu stanja. Putem lažnog finansijskog izveštavanja menadžment može uticati na (Dimitrijević, 2013):

- visinu iskazane dobiti, odnosno bilans uspeha;
- visinu iskazane neto imovine, odnosno bilans stanja;
- visinu iskazane neto gotovine iz operativne aktivnosti.

Lažno finansijsko izveštavanje može da se ispoljiti u vidu a) prikazivanja lošijeg imovinsko-finansijskog položaja i manjeg finansijskog rezultata i b) prikazivanje boljeg

imovinsko-finansijskog položaja i većeg finansijskog rezultata. Sačinjavanjem lažnih finansijskih izveštaja subject teži da postigne jednu od sledeće dve strategije:

1. iskazivanje više dobiti u odnosu na ostvarenu dobit putem povećanja prihoda i dobitaka i/ili smanjenjem rashoda i gubitaka tekućeg perioda;
2. iskazivanje niže dobiti u odnosu na ostvarenu dobit putem iskazivanja nižih prihoda i dobitaka i/ili viših rashoda i gubitaka tekućeg perioda.

Jedan od vodećih autoriteta u Americi u otkrivanju manipulacija finansijskih izveštaja, Howard Schilit, grupisao ih je u sedam grupe i nazvao „smicalicama“ (*shenanigans*). Računovodstvene smicalice koje računovođe najčešće koriste za lažiranje finansijskih izveštaja su (Howard, 2002):

1. Prerano priznavanje prihoda ili priznavanje prihoda upitne kvalitete;
2. Priznavanje fiktivnog prihoda;
3. Naduvavanje zarade vanrednim dobitcima;
4. Prebacivanje tekućih rashoda u raniji ili kasniji obračunski period;
5. Pogrešna knjiženja ili nepravilno redukovanje obaveza;
6. Prebacivanje tekućeg prihoda u kasniji period;
7. Prebacivanje budućih rashoda u tekući period.

Najčešći primeri preranog priznavanja prihoda ili priznavanja prihoda upitnog kvaliteta, su: priznavanje prihoda od usluga ili proizvoda, za usluge koje će biti realizovane tek u narednom periodu ili proizvode, koji kupcu još nisu isporučeni; priznavanje prihoda za usluge koje kupac nije dužan platiti; prodaja zavisnim preduzećima; prisvajanje i priznavanje tuđih prihoda kao svojih; precenjivanje bezvrednih stvari i njihova prodaja po visokoj ceni.

Priznavanje fiktivnog prihoda nastaje u slučaju kada nisu ispunjene zakonske pretpostavke pri priznavanju prihoda; pri priznavanju odobrenog rabata od strane dobavljača kao prihoda; priznavanju prihoda od prodaje u visini prodajne cene nekretnina; priznavanju prihoda od prodaje preduzeća, nakon poslovnog spajanja; priznavanju finansijskih i drugih prihoda kao prihoda od prodaje.

Za „naduvavanje“ zarade vanrednim dobitcima karakteristično je „naduvavanje“ profita prodajom ranije otpisane imovine; stvaranje prihoda reklasifikacijom stavki u bilansima (npr. stalna sredstva namenjena prodaji); korišćenje dobiti od prodaje nekretnina za smanjenje tekućih rashoda; uključivanje dobitka od prodaje nekretnina u prihode od prodaje.

Prebacivanje tekućih rashoda u raniji ili kasniji obračunski period, realizuje se kapitalizacijom tekućih operativnih troškova i kasnije terećenje na rashode; prebacivanje tekućih troškova u prethodni period uz pomoć primene promenjene računovodstvene politike; smanjenje ispravke vrednosti imovine; priznavanje rashoda od umanjenja imovine (npr. goodwill); prebacivanje troškova amortizacije u kasnije periode, odnosno prolongiranje veka upotrebe, tzv. „rastezanje“ amortizacije.

Pogrešna knjiženja ili nepravilno redukovanje obaveza nastaju usled: priznavanja ranije stvorenih fiktivnih rezervi u prihod; smanjenje obaveza menjanjem računovodstvenih pretpostavki; davanje neopravdano velikih popusta; namerno pogrešno knjiženje rashoda uz formiranje (priznavanje) nepostojećih obaveza kao protivstava; knjiženje plaćanja unapred u prihode, iako obaveza nije izvršena.

Prebacivanje tekućeg prihoda u kasniji period, realizuje se stvaranjem rezervi, te njihovim kasnijim priznavanjem u prihode, kao i priznavanje prihoda kod pripajanja, koji je zarađen pre pripajanja.

Do sada nisu utvrđena pravila o tome gde će se i kakve manipulacije pojaviti. Treba naglasiti da ciljevi manipulacija poslovnim rezultatima zavise i od toga da li je reč o javnim preduzećima koja se kotiraju na berzi, ili o privatnim preduzećima.

Najčešći pojavnici oblici manipulacije jesu (Belak, 2011):

- Manipulacija troškovima i rashodima
- Manipulacija prihodima
- Manipulacija rezerviranjima
- Stvaranje nerealne aktive – kapitalizacija tekućih troškova
- Agresivna revalorizacija radi poboljšanje slike o solventnosti i smanjenja utiska o visokim zaradama
- Skrivanje obaveza
- Isisivanje novca iz privrednog subjekta
- Složene transakcije
- Krađa gotovine

Praksa je pokazala da je primena kreativnog računovodstva gotovo uvek za posledicu imala gubitke u tržišnoj vrednosti privrednog subjekta. Štete koje nastaju zbog prezentovanja lažnih finansijskih izveštaja odnose se na gubitke zbog pogrešno donetih odluka, ali i na gubitak poverenja inestitora, poverilaca i drugih korisnika finansijskih izveštaja. Moguće negativne implikacije su (Petrova, 2008):

- smanjena pouzdanost, kvalitet, transparentnost i integritet procesa finansijskog izveštavanja,
- rizikuju se integritet i nepristrasnost revizijske profesije i revizora i revizorskih kuća posebno,
- manje poverenje tržišta kapitala u pouzdanost finansijskih informacija,
- manji kredibilitet tržišta kapitala,
- negativan uticaj na nacionalni ekonomski razvoj i prosperitet,
- veliki sudski troškovi,
- uništena karijera lica koja učestvuju u lažnom finansijskom izveštavanju,

- stečaj i veliki ekonomski gubici kompanije koja učestvuje u lažnom finansijskom izveštavanju,
- potreba za normativnom intervencijom,
- poremećaj normalnog poslovanja i aktivnosti optuženih kompanija,
- ozbiljna sumnja u efikasnost revizije finansijskih izveštaja i
- umanjen javni kredibilitet i poverenje u računovodstvenu i revizorsku profesiju.

Na osnovu gore navedenih negativnih implikacija, proizilazi da štetu podnose investitori, privredno društvo u kome je otkriveno kreativno računovodstvo, tržište kapitala i ostali mogući korisnici finansijskih izveštaja. U većini slučajeva investitori snose najveće konsekvence. Neretko se dešava da značajan broj privrednog društva posle otkrivanja manipulacija u finansijskim izveštajima doživi stečaj. Negativna posledica po subjektu jeste i pad tržišne vrednosti, ubrzo nakon otkrivenih prevara. U ostale korisnike izveštaja koji će pretrpeti posledice kreativnog računovodstva možemo svrstati zaposlene u konkretnom privrednom društvu, državu i širu javnost. Šteta za zaposlene se ogleda u visini neisplaćenih zarada i gubitkom posla. Država trpi gubitke zbog neplaćenih poreskih obaveza, dok će šira javnost imati negativnu reputaciju u budućnosti, gubi se šansa za otvaranje novih filijala i radnih mesta.

Zaključak

Osnovni cilj finansijskog izveštavanja jeste istinito i objektivno informisanje širokog spektra različitih korisnika izveštaja o finansijskom stanju, rezultatu poslovanja i svim drugim ne manje značajnim informacijama u vezi poslovanja privrednog društva tokom određenog perioda poslovanja. Kod finansijskog izveštavanja javlja se informacijski nesklad između, s jedne strane, menadžmenta koji raspolaže potpunim informacijama o poslovanju društva i, s druge strane, svih ostalih tržišnih aktera koji o poslovanju datog društva znaju onoliko koliko im je prikazano u finansijskim izveštajima. Izveštaji predstavljaju osnovu za donošenje poslovne i finansijske odluke. Međutim, praksa finansijskog izveštavanja umnogome je opterećena primenom nedozvoljenih računovodstvenih tehnika s ciljem friziranja finansijskih pozicija u skladu sa interesima računovođa/menadžera/vlasnika izveštajnog subjekta. Uz finansijsko izveštavanje često se povezuju izrazi: „kreativno računovodstvo“, „manipulativno računovodstvo“, „kozmetičko izveštavanje“, „friziranje finansijskih podataka“ i drugi slični izrazi.

Kreativno računovodstvo podrazumeva one računovodstvene prakse koje namerno odstupaju od profesionalne i zakonske regulative sa ciljem da se korisnicima finansijskih izveštaja prikaže željena, a ne stvarna slika subjekta. Postoji značajan broj ciljeva zbog kojih se poseže za kreativnim računovodstvom, a među najznačajnijim svrstavaju su: ostvarenje bonusa i visoke zarade, dobijanje reputacije uspešnog menadžera, održanje poverenja investitora, priprema za preuzimanje ili odbrana od neprijateljskog preuzimanja i sl.

Implikacije lažnog finansijskog izveštavanja su negativne i zabrinjavajuće. Pre svega krivotvoreni finansijski izveštaji ne odražavaju pravu ekonomsku vrednost izveštajnog subjekta, već sadrže latentne rezerve ili skrivene gubitke koji nisu vidljivi na prvi pogled, a kao takvi ugrožavaju pouzdanost i upotrebnu vrednost izveštaja. Upravo pretnja od

nesagledivih šteta koje bi mogle nastati usled gubitka poverenja investitora i drugih korisnika u informacije iskazane u finansijskim izveštajima, nameće potrebu vladi, regulatornim telima i računovodstvenoj struci, da ovom problemu posvete posebnu pažnju.

Sprečavanje, detekcija i istraživanje manipulacija u finansijskim izveštajima ne predstavlja samo odgovornost menadžmenta, već i drugih kontrolnih institucija i mehanizama. Upravo su sistem interne kontrole, interne revizije i odbor za reviziju ključni elementi u sprečavanju prevara i manipulacija koje se javljaju kroz zloupotrebu imovine kao i onih koje koriste finansijske izvještaje kao instrument za manipulaciju. Takođe, značajnu ulogu imaju eksterna revizija i forenzičko računovodstvo, koji sprovodeći retrospektivnu kontrolu finansijskih podataka u svrhu otkrivanja propusta i prevara.

Na kraju, treba naglasiti, da je poznavanje pojavnih oblika lažiranja finansijskih izveštaja potrebno njihovim korisnicima (bankama, investitorima, poslovnim partnerima, finansijskim institucijama) kao i kontrolnim/inspekcijskim organima (kriminalistička policija, poreska policija, interni i eksterni revizori, kontrolori itd.) kako bi ove postupke mogli prepoznati i otkriti u finansijskim izveštajima, a sve u cilju što efikasnijeg sprečavanja i suzbijanja računovodstvenih manipulacija.

Literatura

1. Amat O., Blake, J. and J. Dowds. 1999. The ethics of creative accounting, Economics Working Paper, Journal of Economic literature classification: www.econ.upf.edu/docs/papers/downloads/349.pdf [pristup 25/06/18]
2. Belak V. 2011. Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo, Belak Excellens, Zagreb.
3. Dimitrijević D. 2013. Forenzičko računovodstvo – sredstvo zaštite kvaliteta finansijskog izveštavanja, doktorska disertacija, Ekonomski fakultet Kragujevac.
4. Dyckman, Davis, and Dukes. 2001. Intermediate Accounting, fifth edition, McGraww-Hill: 12-58.
5. Howard S. 2002. Financial Shenanigans: How to Detect Accounting Gimmicks & Fraud in Financial reports.: McGraw Hill.
6. Knežević G., Stanišić N., i Mizdraković V. 2013. Analiza finansijskih izveštaja, Univerzitet Singidunum, Beograd.
7. Ling-Feng H., and Yao-Tsung T. 2005. Information Asymmetry, Creative Accountings and Moral Choice, The Journal of American Academy of Business, Cambridge: 64-73.
8. Malinić D. 2009. Savremeni izazovi integralnog istraživanja kvaliteta finansijskih izveštaja, Ekonomika preduzeća, vol. 57, br. 1: 138-155.
9. Petrović Z., Stanišić M., and Vićentijević K. 2016. Revizijska regulativa, Univerzitet Singidunum, Beograd.
10. Petrova D. 2008. Korišćenje računovodstvenih procena u manipulativnom finansijskom izveštavanju i odgovornosti revizora, Računovodstvo, (7/8): 23-34.

11. Subramanyam K.R., Halsey R.F., Wild J.J. 2007. Financial Statement Analysis, 9th ed.: McGraw-Hill.
12. Škarić – Jovanović K. 2007. Kreativno računovodstvo – motive, instrumenti i posledice, Zbornik radova sa 11. Kongresa SRRRS, Banja Vrućica: 51-70.

FORMS OF CREATIVE ACCOUNTING AND MOST OF MANIPULATION IN FINANCIAL STATEMENTS

Dragan Cvetković⁴, Vinko Bošković⁵

Summary

Financial statements and accounting documents are a certificate of financial and financial position as well as the business performance of the entity. In its beginnings, creative accounting was conceived as an instrument of an objective presentation of the financial position and business results of business entities through the financial statements within the accounting regulatory framework. Initially, profit management efforts are legal and within the applicable financial reporting framework. However, over time, accounting techniques become inadmissible, unlawful and contrary to generally accepted accounting principles. Then the haircut of the financial result becomes illegal and turns into falsification of the financial statements. The aim of the paper is to synthesize knowledge about forms of creative accounting in order to indicate the importance and the need for reliable and quality financial reporting. Namely, this paper aims to contribute to the understanding and understanding of how accounting manipulations and the management of the financial result of an enterprise are manipulated.

Key words: accounting statements, creative accounting, managers.

Datum dolaska (Date received): 01.04.2017

Datum prihvatanja (Date accepted): 14.05.2017

⁴ Dragan Cvetković, Police Directorate for the City of Belgrade, Criminal Police Directorate, Bulevar Despota Stefana no. 107, Belgrade, Serbia, Phone: +381 64 8923 956, E-mail: cvetkovicdragan@mts.rs

⁵ Vinko Bošković, Police Directorate for the City of Belgrade, Criminal Police Directorate, Bulevar Despota Stefana no. 107, Belgrade, Serbia, Phone: +381 64 8923 110.